

Despre comunism și postcomunism într-o privire

Maria Bucur, Mihaela Miroiu, *Nașterea cetățeniei democratice. Femeile și puterea în România modernă*, Editura Humanitas, București, 2019.

Lucrarea scrisă de Maria Bucur și Mihaela Miroiu, *Nașterea cetățeniei democratice. Femeile și puterea în România modernă* a apărut întâi în SUA (*Birth of Democratic Citizenship. Women and Power in Modern Romania*), la Indiana University Press, iar apoi în România, la Editura Humanitas.

Cele două autoare aduc în discuție rolul femeilor în nașterea și dezvoltarea cetățeniei democratice în România, atât din perspectiva de istoric (Maria Bucur), cât și din perspectiva specialistului în științe politice (Mihaela Miroiu). Cartea se fundamentează, ca demers investigativ, pe metoda interviului sociologic aprofundat, iar cele 101 de femei repondente la interviuri sunt numite în text „coautoare”, datorită faptului că sunt prezente vii până către sfârșitul cărții. Privind această lucrare într-o imagine de ansamblu, Maria Bucur și Mihaela Miroiu par a fi detectivii care bănuiesc cu metodă, confruntă păreri, ajută cu interpretarea datelor, dar nu intervin decât delicat în structura argumentării, orientând discursul și adunând datele. Călătoria către finalul cărții este captivantă, la acest lucru contribuind din plin limbajul, structura argumentării, dar, mai ales, prezența „coautoarelor,” prin citări care apar în text suficient de des pentru a clarifica, susține sau intriga, dar suficient de rar pentru a nu încărca inutil. În afară de cele 101 interviuri, au fost realizate și trei focus-grupuri, în Hunedoara, Simeria și Sîncrai, „un sat situat la 16 kilometri depărtare de orașul Hunedoara”. Prin tehnica de eșantionare prin acumulare treptată (*snowballing*), au fost testate, în perioada 2009-2010, ipotezele de cercetare pe trei categorii de femei: generația comunismului (femei născute în perioada 1930-1940, cu vârste cuprinse între 60 și 84 de ani, cu o experiență pleneră a comunismului), generația tranziției (femei născute în perioada 1950-1960, cu vârste cuprinse între 40 și 59 de ani, suficient de tinere și cu o maturitate care să le permită, la sfârșitul perioadei comuniste, să-și dorească schimbarea în noul context politic) și generația democrației (femei născute în perioada 1970-1980, cu vârste între 24 și 39 de ani, cu experiență de viață redusă în vechiul regim politic). Temele care structurează interviurile și focus-grup-urile sunt: familia, relațiile cu vecinii, rudele sau prietenii, comunitatea, administrația locală, comunitatea politică națională, europeană sau internațională.

Pornind de la aceste elemente, cartea începe cu un scurt reper istoric asupra feminismului în România, pentru a continua, mai apoi, cu abordarea tematică a rezultatelor

istoriei orale surprinse prin intermediul interviurilor. Mai cu seamă ultimele două capitole reprezintă un centru de interes pentru specialiștii din științele politice. Ghidat de autoare, cititorul face o incursiune în comunism, cu tot ce a reprezentat el pentru cei nevoiți să trăiască într-un asemenea regim, și în postcomunismul românesc, cu iluziile și durerile sale, dar și cu speranțele și prefacerile inerente.

Lucrarea pe care ne-o propun Maria Bucur și Mihaela Miroiu pare a fi o imagine clară a celor două lumi: comunismul cu paternalismul său, cu instituțiile care nesocoteau orice idee de spațiu privat, în care femeile „simțeau acest lucru până la nivel uterin”, așa cum se exprimă autoarele în carte, și postcomunismul, cu încercarea de a construi separația public-privat în condiții de incertitudine. Atunci când se referă la perioada comunistă, cartea își propune să rămână obiectivă până la capăt. Făcându-le într-un anumit sens egale bărbaților, ca „tovarășe”, comunismul le-a adus femeilor din România un beneficiu la care ar fi sperat cu greu în urma experienței de viață într-o societate vădit conservatoare. Creșterea ratei alfabetizării, a salariilor și a locurilor de muncă au fost câteva dintre beneficiile de care femeile, ca grup social, s-au bucurat după instaurarea comunismului în România. Doar că acest lucru, pe lângă perspectiva totalitară, le-a adus femeilor și dubla zi de lucru (pe de o parte, munca plătită de la serviciu, iar, pe de altă parte, munca neplătită din gospodărie), o încălcare încă și mai mare a spațiului privat, dacă ne gândim la momentele umiltoare în care femeile erau controlate medical forțat de regimul politic, pentru a nu ascunde vreo urmă a unui avort. Regimul avea nevoie de vlăstare care să poată fi crescute pentru a duce socialismul „pe noi culmi de progres”. Omul multilateral dezvoltat nu putea să apară de nicăieri. El trebuia mai întâi să se nască. Iar pentru asta regimul avea nevoie să știe că femeile nu pot să se sustragă acestui rol.

„Ce să fi făcut? Am trăit cum au fost vremurile. Nu ne-a întrebat nimeni ce vrem”, este remarca fatalistă a uneia din femeile care au răspuns la interviu, în paginile cărții. Chiar așa, ce se putea face? La o primă vedere ar părea că solidaritatea oamenilor în fața unei asemenea încercări pare să spele minusurile regimului comunist. Dar solidaritatea era mai degrabă o solidaritate a frustrării și a lipsurilor.

În capitolul ultim, cel de-al șaptelea, demersul continuă cu perioada postcomunismului românesc. Femeile au trăit din plin „șocul postcomunismului” și, în special, „șocul capitalismului”, cu tot ce a însemnat acesta în privința locurilor de muncă, în privința schimbărilor substanțiale din industrie sau agricultură, sau în ce privește goana acerbă după bani și transformarea acestora în scop în sine. Însă se pare că cele 101 de femei intervievate înțeleg prea bine ideea cetățeniei active și susțin cu tărie lucruri precum munca în folosul

comunității pentru obținerea ajutorului social, mai multe programe pentru copii și vârstnici, pentru protecția mediului, precum și mai multe investiții în educație, în formarea noilor generații. Femeile condamnă vehement corupția și consideră moralitatea o problemă fundamentală, susținând că o democrație adevărată nu se poate realiza fără simțul responsabilității.

Fiindcă perspectiva etică pare a fi mult mai importantă, atât în ceea ce privește politicile publice, dar și în legătură cu acțiunile politicianilor, coautoarele cărții se îndepărtează, mai degrabă, de spațiul deciziilor comune. Să fie oare acest refuz un reflex al fatalismului din perioada comunistă? „Chiar noi suntem de vină, fiindcă continuăm să credem că femeia trebuie să stea la locul ei, că noi nu suntem în stare să facem ce fac bărbații”, este remarca unei repondente. Chiar dacă textul nu își propune astfel de clarificări, poate fi o întrebare bună pentru cercetări viitoare.

Femeile care au curajul să pătrundă în lumea politicii riscă mult. Întâlnim tiparul femeii divorțate din acest motiv, pentru că soții nu își doresc soțiile în politică. Dar cum se împacă activismul politic cu ideea de feminitate și, mai ales, cu cea de maternitate? Renunță femeia activă politic în special la ultima dintre ele? Cele mai multe dintre răspunsurile femeilor intervievate merg puternic spre nu: femeile gestionează și statusul de „carieriste”, și statusul matern. De ce ar fi necesară prezența femeilor în politică? Răspund coautoarele cărții: „pentru că sunt mai responsabile și mai muncitoare”. Femeile manifestă o vădită neîncredere în politică și politicieni, de unde și foarte puternica demotivare. Inclusiv față de alegeri, femeile intervievate au o percepție negativă. Le consideră un fenomen populist și manipulator. Femeile sunt folosite în campaniile electorale, însă nu se regăsesc pe liste. Femeile consideră că relațiile politice influențează inclusiv alocările de fonduri, iar cheltuielile publice nu se fac în concordanță cu promisiunile electorale. Iar pentru mai multă eficiență, repondentele văd necesară o restructurare a administrațiilor locale.

Înțelegând democrația ca sistemul politic care „promovează egalitatea în drepturi și responsabilități prin angajarea activă în viața polisului” și, în baza acestei definiții, cetățenia ca fiind „apartenența unui individ la o comunitate, având drepturi politice și civice depline”, perspectiva de la finalul cărții pleacă de la premisa că etica grijii/îngrijirii, specifică femeilor intervievate, poate fi noul fundament al construcției cetățeniei. A-i ajuta pe ceilalți, adică a lua decizii *pentru și în comunitate*, respingând tot mai apăsător distincția dintre politică și morală, poate reprezenta modelul cetățeniei democratice, de tip liberal. Doar că, pare a avertiza ultimul paragraf al cărții, e necesar ca acest pariu să se bazeze, din perspectivă morală, pe un fundament laic-ecumenic. Iată, așadar, că una din ideile centrale ale lucrării este aceea că

femeile văd în ideea de putere posibilitatea de a face bine, posibilitatea de a face lucruri pentru binele comun, pentru binele public. Opinia uneia dintre repondente îndeamnă la reflecție: „Fiindcă am dovedit că în perioadele de criză femeile lucrează mai mult și ies în față, câștigă și sunt capabile, pot duce greutățile de zi cu zi și se implică în activitățile comunității, cred că a venit timpul ca bărbații să renunțe la ambiția de a fi singurii lideri politici”.

La final, ne putem întreba cum se poate naște cetățenia democratică? Cartea Mariei Bucur și a Mihaelei Miroiu ne propune o perspectivă: femeile pot aduce în politică o perspectivă morală. Stă cumva în firea lucrurilor, pare a concluziona cartea. Pe cale de consecință, lipsa endemică a femeilor în politică, mai ales în România, lasă un spațiu gol, populat lesne de o perspectivă mai „bărbătească”, fără o contra-greutate necesară. O lume în care femeile care fac pasul către politică capătă mai degrabă valențe masculine, „femei de fier”, „femei-bărbate” pe un câmp de luptă dominat de bărbați.

Bogdan GHEORGHÎĂ

Sabina-Adina LUCA